

Тема: «Європейське античне мовознавство»

Лекція 3

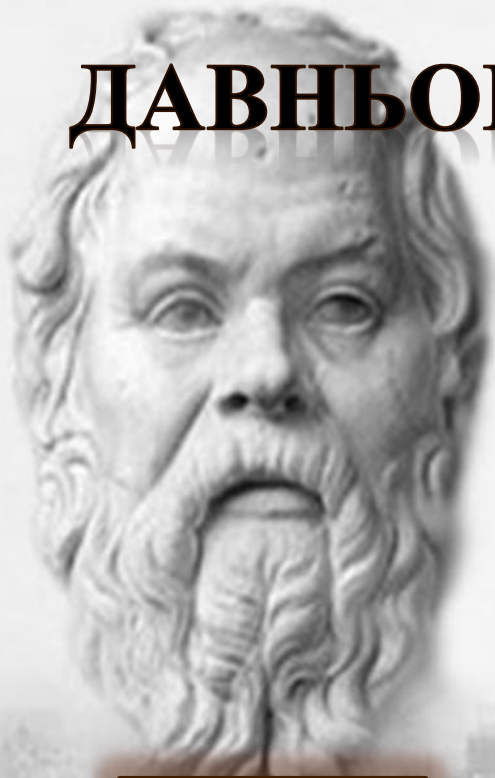
Афіна Паллада –
богиня мудрості у
греків.

План

1. ДАВНЬОГРЕЦЬКЕ МОВОЗНАВСТВО
2. МОВОЗНАВСТВО У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ.

ДАВНЬОГРЕЦЬКЕ МОВОЗНАВСТВО

СОКРАТ

ПЛАТОН

АРИСТОТЕЛЬ

ЕПІКУР

ПЕРІОДИ

- I. **Філософський** період (V-III ст. до н. е.): лінгвістичні проблеми розв'язували **філософи** (Геракліт, Демокрит, Протагор, Епікур, Платон, Аристотель, Хрисипп та ін.).
- II. **Александрійський** період (III ст. до н. е. - IV ст. н. е.): мовознавство (граматика) виділилося в самостійну дисципліну.
Провідні граматисти — Аристарх, Кратес із Малоса, Діонісій Фракієць, Аполлоній Діскол.

Перші мовні дискусії:

I. Про «правильність імен» – взаємовідношення між мовою та буттям (Еллада VI-V ст. до н.е).

Основні учасники VS позиції

Геракліт (бл.535 – 475 рр. до н.е): кожне ім'я нерозривно пов'язане з тією річчю, назвою, якою воно є; в іменах розкривається сукупність речей, ім'я відбиває природу позначуваної речі, подібно до тіней речей, нашого відображення у дзеркалі.

Демокрит (460 – 370 рр. до н.е.): речі позначаються за звичаєм, встановленим людьми.

Епікур (бл. 341-270 рр. до н.е.) та його послідовники: встановлення назв речей за їхньою природою.

Платон (427-347 рр. до н.е.): правильна за природою мова може існувати тільки в ідеї, імена притаманні речам від природи (діалог «Кратіл»).

Аристотель (384-322 рр. до н.е): найменування пов'язане з установлення того, що слово пов'язане з річчю через уживання його поколіннями.

Стоїки (IV ст. до н.е. – II ст. н.е) – походження назв із природи речей.

Скептики, зокрема Піррон (бл. 360-270 рр. до н.е.), посилаються на звичай, закон, бо інакше всі б люди мали єдину мову.

II. Про аналогію та аномалію у мові

- **Аномалісти** – філософи-стоїки, зокрема Хрисипп (280-206 рр. до н.е.), Кратес (бл. 170 рр. до н.е.): у мові багато незакономірних явищ (такі слова, як *клен, липа, дерево, річка, озеро*, не мають ніякого відношення до статевих відмінностей, і все ж їм притаманна граматична категорія роду).
- **Аналогісти** – Аристарх (200 – 150 рр. до н.е): мова відповідає системі понять, адекватно відбиває мислення, в мові панує аналогія, закономірності. І якщо, наприклад, у грецькій і латинській мовах є три роди, то це тому, що предмети можуть бути чоловічої і жіночої статі або ж не належати до жодної з них.
- **НАСЛІДКИ:** виявлені в дискусії мовні факти перетворилися на матеріали для побудови систематичної граматики, де поряд із регулярними граматичними правилами («аналогіями») знайшли своє місце і різного характеру винятки з них («аномалії»).

Геракліт

(бл. 535-475 рр. до н. е.)

«Усе плине, усе змінюється» (дав.-гр. Παντα ρει και ουδεν μενει).

-
- Прихильник точки зору «physei» – найменування речей за природою: кожне ім'я відображає природу позначуваної речі, нерозривно пов'язано з нею, в іменах розкривається єство речей.
 - Вперше вводить у філософську термінологію поняття «логос» – загальний закон буття, основу світу, науки.

Демокрит

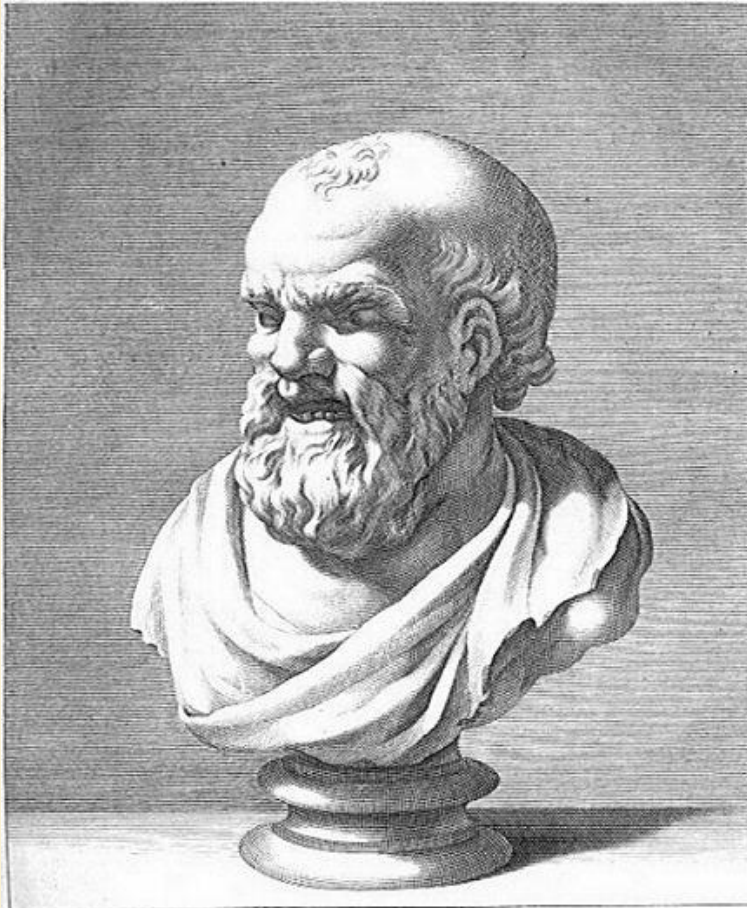
(460-370 рр. до н. е.)

- Прихильник точки зору «thesei» – найменування речей за домовленістю, звичаєм: виступав проти природного зв'язку між словом і річчю.
- Основне досягнення філософії Демокрита – вчення **про атоми**.
- Атомістична побудова мови має, на його думку, такий вигляд:
буква — склад — ім'я — словосполучення — речення.

Демокрит

(460-370 рр. до н. е.)

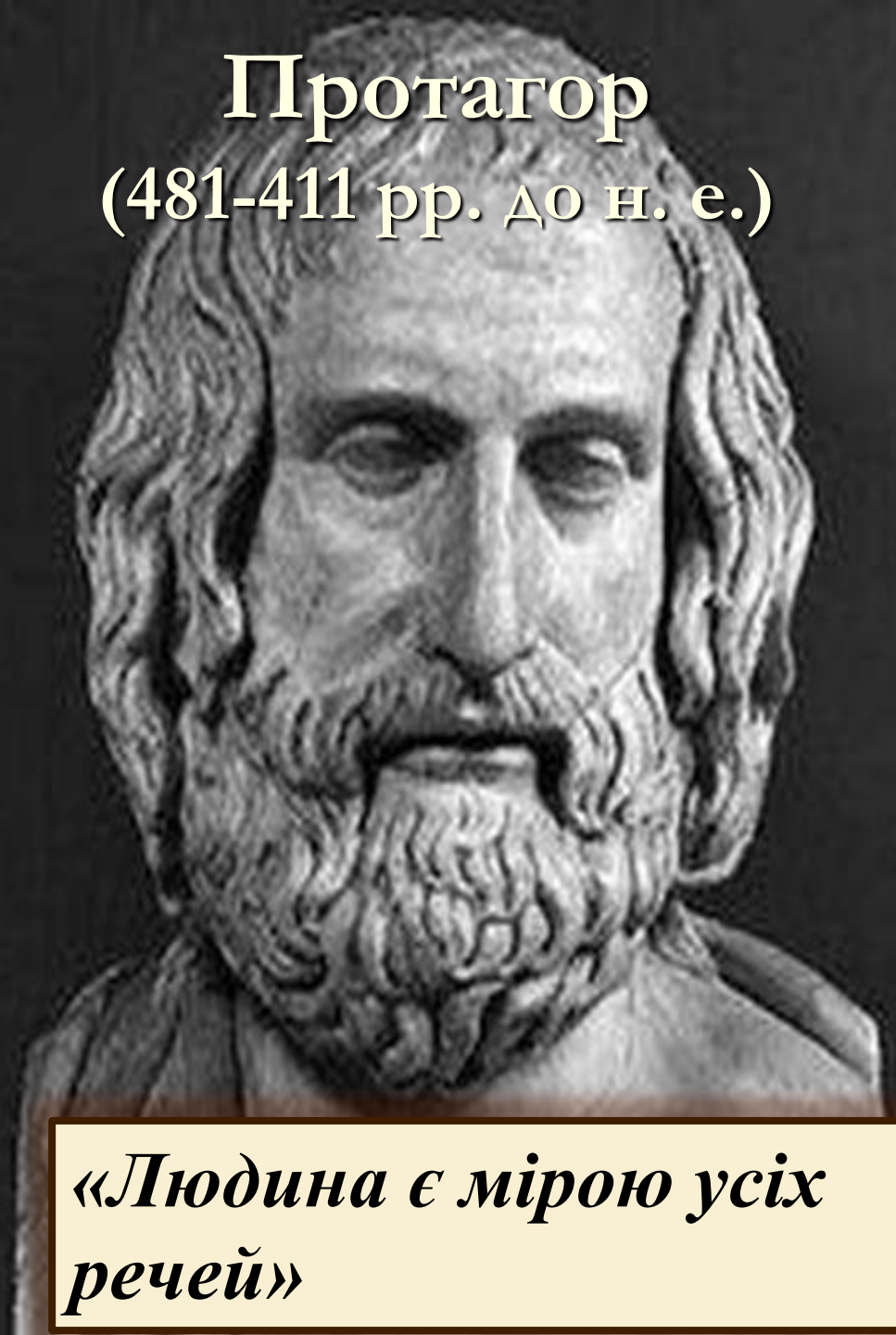
DEMOCRITUS

Ex marmore antiquo apud T. S.

Демокрит учив, що речі позначаються словами не відповідно до природи самих речей, а за звичаєм, за законом, встановленим людьми. Про це, на його думку, свідчить багато невідповідностей між словами і речами: 1) багато слів має по кілька значень, тобто позначають різні речі; 2) багато понять має по кілька назв, що було б неможливим при «природному» характері мови; 3) з часом одна назва може замінюватися іншим словом; 4) деякі поняття й зовсім не мають словесних позначень. Отже, як вчив Демокрит, у першому випадку слів недостатньо, у другому – вони зайві, у третьому – вони нестійкі, а у четвертому – їх не вистачає. Такими недосконалими можуть бути лише твори людей, а не витвори природи.

Протагор

(481-411 рр. до н. е.)

«Людина є мірою усіх речей»

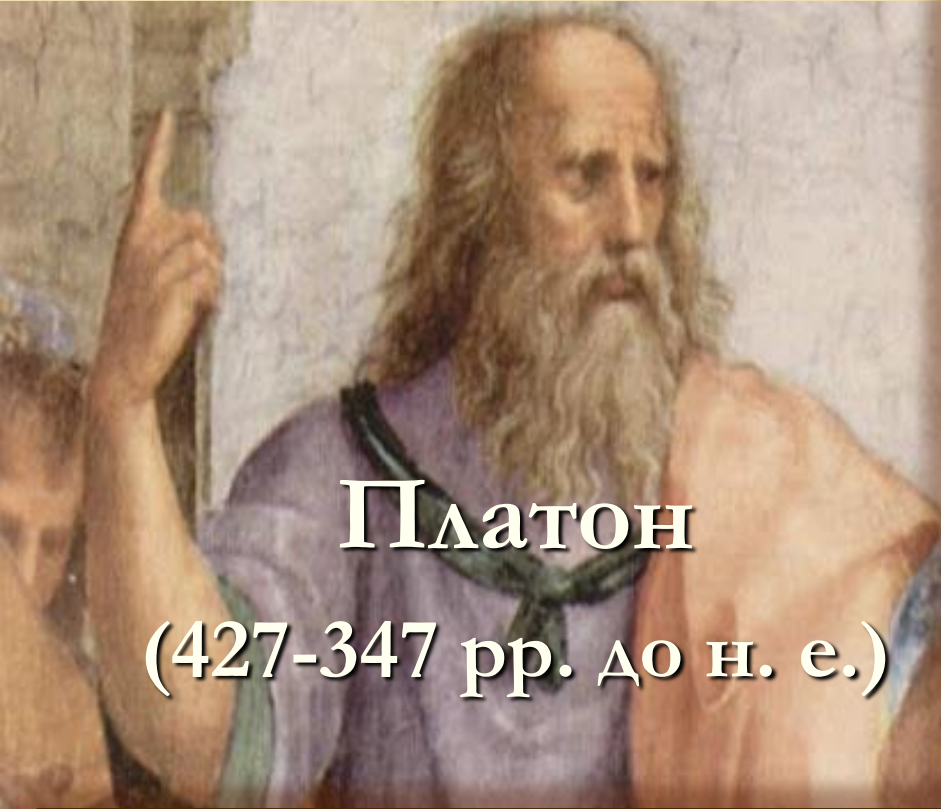
- Досократик-софіст, учень Демокрита.
- Відстоював традиційний для софістів **релятивізм** (всьяке знання відносно неусталене, суб'єктивне, залежить від людини).
- **Основні теми:** правильне вживання і значення слів, етимологія, синоніміка, словесні повтори, побудова періодів.
- Вперше вказував на **три граматичні роди** (arrena, thëlea, skeuë), розрізнив **чотири способи дієслова** — бажальний, умовний, дійсний, наказовий.

Епікур

(бл. 341-270 рр. до н. е.)

- В 306 році до н. е. заснував філософську («епікурейську») школу в Афінах.
- створив зовсім нову **атомістичну теорію**: якщо Демокрит розрізняв атоми за формою, порядком і положенням, то Епікур говорив про їхню форму, величину та вагу.
- **Натурфілософія Епікура спирається на такі універсальні принципи:**
 - 1) ніщо не виникає з нічого і в ніщо не перетворюється;
 - 2) всесвіт завжди був таким, яким він є тепер, тому що немає нічого такого, у що він міг би перетворитись;
 - 3) всесвіт складається з тіл і порожнечі. Про існування тіл свідчать відчуття, а існування порожнечі підтверджується рухом, який у ній реалізується;
 - 4) тіла або неділимі і незмінні (атоми), або складені з атомів;
 - 5) всесвіт безмежний як за обсягом порожнього простору, так і за кількістю своїх складників — як атомів, так і їхніх поєднань.

Платон

(427-347 рр. до н. е.)

- Разом із Піфагором, Парменідом і Сократом — **Платон** був основоположником європейської філософії.
- З іменами Платона та Демокрита пов'язаний **перший поділ мовного матеріалу на частини мови** — ім'я (ονομα) і дієслова (ρεμα). **Ім'я** — це слово, про яке щось говориться, а **дієслова** показують, що ж саме говориться про імена.

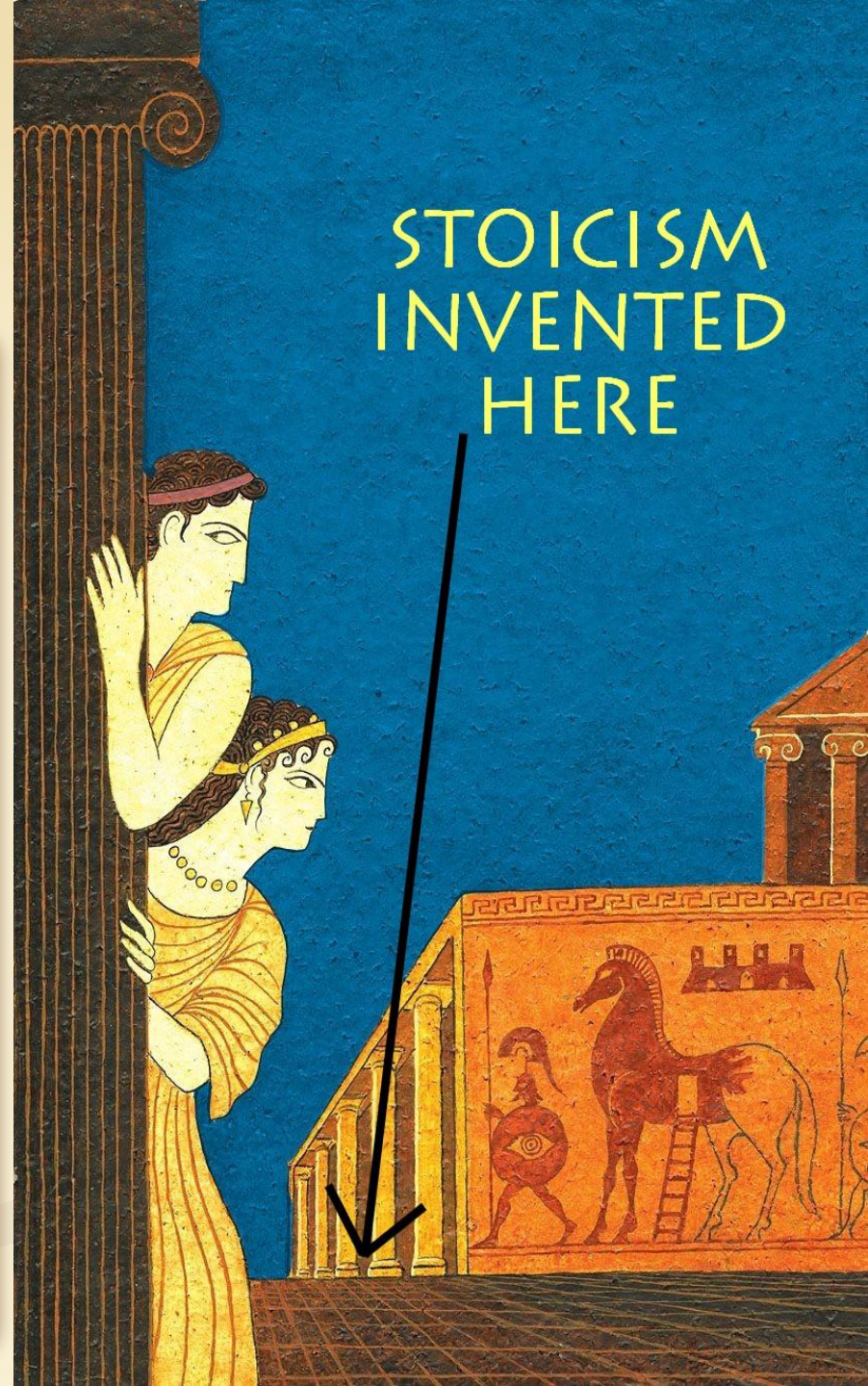
Діалог «Кратіл, або про правильність імен»

- Платон, з одного боку, висміює крайнощі, а з іншого - пропонує компромісну точку зору.
- Він вважає, що в деяких випадках є природно-зумовлені найменування (звуконаслідування, наприклад, кукурікати, кукати), але більшість імен не має природної зумовленості і вони пов'язані з традицією вживання (соціально обумовлені).
- Ідея: істину потрібно шукати за допомогою компромісу.

Стоїки (IV ст. до н. е. – II ст. н. е.)

- Хрисипп (282—208 рр. до н. е.) і Діоген Вавілонський (1-ша пол. II ст. до н. е.) **установили п'ять частин мови**: дієслово, сполучник, артикль і як самостійні частини мови — власні імена (*Діоген, Сократ*) і загальні назви (*людина, кінь*).
- **Виділили ознаки відмінюваних слів** — нині граматичні категорії (рід, число, відмінок, ступенювання та ін.).
- **Уточнили поняття відмінків**, обмеживши їх тільки іменами, поділивши відмінки на **прямі** (називний — гр. *hē orthē ptōsis*) і **непрямі**.
- Дали **поштовх для вивчення речень**.
- Сприяли створенню нової мовознавчої дисципліни — **етимології**.

STOICISM
INVENTED
HERE

Арістотель (384— 322 рр. до н. е.)

- «У кожному словесному викладі є **такі частини**: елемент, склад, сполучник, ім'я, дієслово, член, відмінок, речення» («Поетика»).
- У «Риториці» Арістотель говорить про **три частини мови**: ім'я (ονομα), дієслово (ῥημα), сполучник, зв'язка (syndesmos).
- **Частини мови і члени речення** Арістотель сплутував, а іноді й ототожнював із членами (або категоріями) судження, тобто з категоріями логіки.

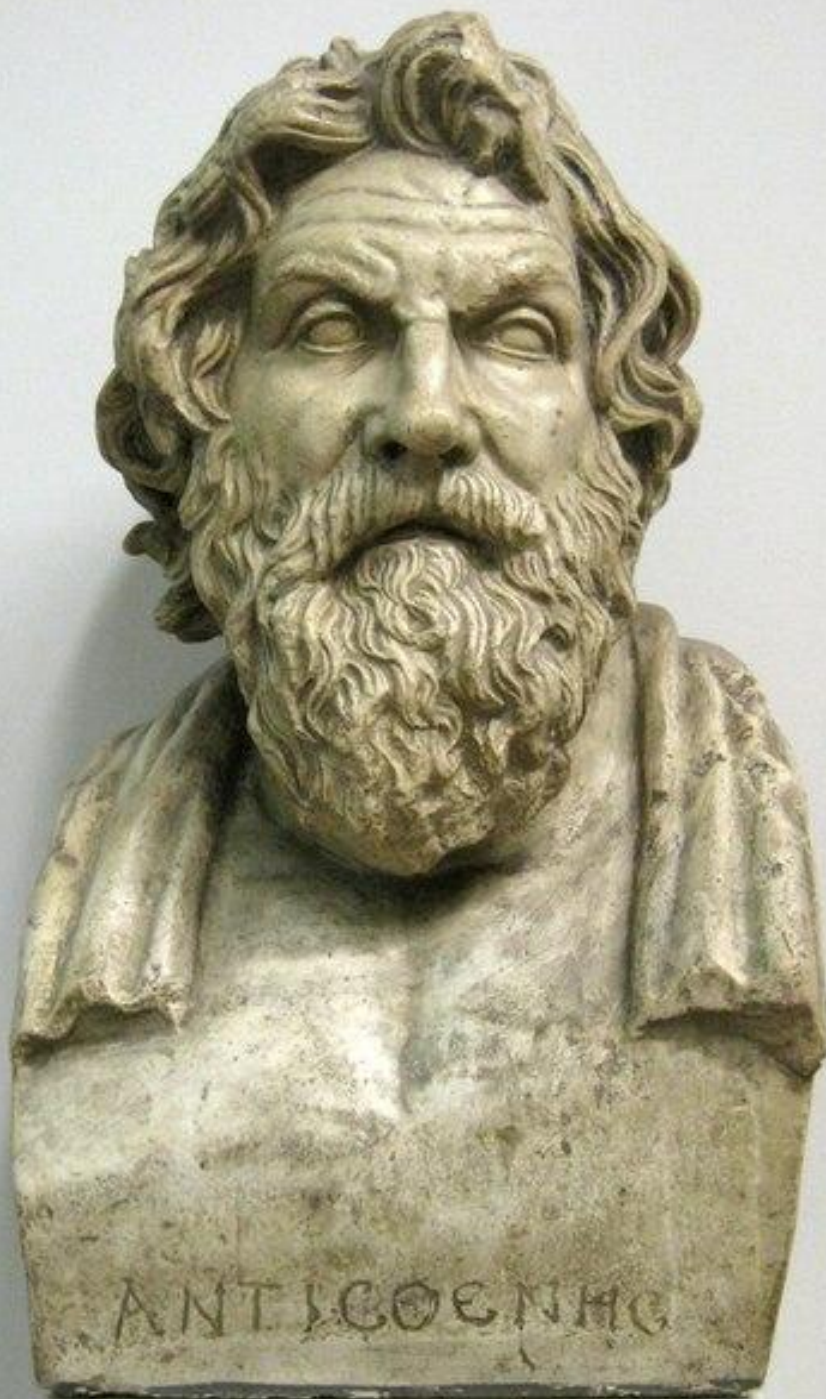
АЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ ПЕРІОД

ХТО? Арістарх, Кратес із Малоса, Діонісій Фракієць, Аполлоній Діскол, що активно працювали над лексичними і граматичними коментарями до творів Гомера, Есхіла, Софокла.

ДЕ? В Александрії і частково Пергамі.

КОЛИ? В Елліністичну епоху з кін. IV-III ст. до н.е. до початку I ст. н.е.

Арістарх Самоський (бл.310 до н. е. — бл.230 до н.е.)

- Очолював рух **аналогістів**: мова адекватно відбиває мислення, у ній панують закономірності.
- Уперше (разом зі своїм учнем Діонісієм Фракійським) виділив **вісім частин мови**: ім'я, дієслово, прислівник, артикль, займенник, прийменник, дієприкметник, сполучник.
- Ця класифікація частин мови відбита у **граматиці Діонісія Фракійця**, яка базується на кількох принципах:
(семантичному, морфологічному й функційному).

Класифікація частин мови Арістарха

- ім'я (onoma)
- дієслово (rēma)
- дієприкметник (netochē)
- член (arthron)
- займенник (antōnymia)
- прийменник (prosthesis)
- прислівник (epirrema)
- сполучник (syndesmos)

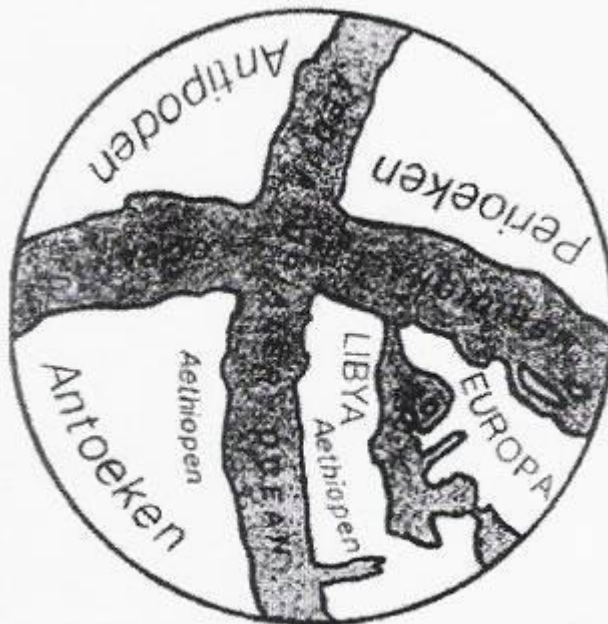
- Прикметник був об'єднаний з іменником в одній частині мови, бо в давньогрецькій мові вони мали спільну систему відмінювання.
- В основу класифікації слів за частинами мови було покладено два принципи: морфологічний («Ім'я є відмінюваною частиною мови») і семантичний («що означає тіло або річ»).

Кратес

(бл. 170 р. до н. е.)

Створив перший глобус.

- Голова руху **аномалістів**, вважав, що в мові переважають різноманітні відхилення від закономірностей.
- Очолював **пергамську граматичну школу**, що протистояла александрійській школі граматистів Арістарха.
- Мав інші погляди на питання теоретичної граматики та інтерпретації Гомера. Кратес був представником **алегоричної теорії екзегези**, стояв на тому, що Гомер виражав наукові та філософські істини в поетичній формі.

Глобус Кратеса

Аполлоній Діскол (перша половина II ст. до н. е.)

Аналізував синтаксичну будову мови, виділив елементи мовного висловлення — асемантичні (буква-звук, склад) і семантичні (словесна одиниця, речення).

Декілька слів про фонетику

- Опис звуків у александрійців орієнтувався здебільшого на акустику, не завжди точно поділялися фізіологічні основи вимовляння звуків.
- Ототожнювали звуки і букви.
- Поділяли всі звуки мови на **голосні (phoneenta)** і **приголосні (symphota)**.
- **Голосні**, що утворюють повний звук, поділяються, у свою чергу, на **довгі, короткі** і такі, що можуть бути і довгими, і короткими.
- Серед **приголосних**, що утворюють повний звук лише в поєднанні з голосними, виділяються **напівголосні (hemiphota)** і **глухі (aphota)**, які поділяються на підгрупи— **беззвучні, або легкі (psila)**, **середні (mesa)** і **придихові (desea)**.

ДАВНЬОРИМСЬКЕ МОВОЗНАВСТВО

ПЕРСОНАЛІЇ:

Тіт Лукрецій Карр (99-55 рр. до. н.е.), Августин Аврелій (354-430 рр. н. е.), Марк Теренцій Варрон (116-27 рр. н. е.), Квінт Реммій Палемон (не відомо), Елій Донат (IV ст. н. е.), Прісціан (бл. 500 р. н.е.)

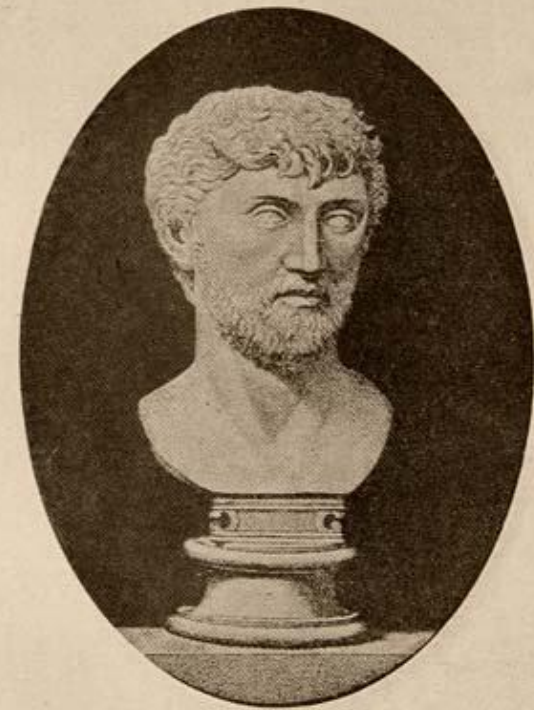
ОСНОВНІ РИСИ:

- Зберегли значну частину мовознавчої спадщини античної Греції.
- Зазнали впливу давньогрецької філософії. Він виявився, передусім, у копіюванні, засвоєнні, переповіданні поглядів давньогрецьких філософів та мовознавців, у пристосуванні принципів мовного аналізу стоїків та александрійців до аналізу мови латинської.
- Працювали над уточненням, систематизацією, розгортанням теоретичних засад стоїків та александрійців на матеріалі не давньогрецької, а латинської мови.
- Римляни відкрили відсутній у грецькій мові відмінок і назвали його ablativus (утворення назви цього відмінка приписується Гаю Юлію Цезареві).

Тіт Лукрецій Кар

(I ст. до н. е.)

Розвинув теорію вигукowego походження мови Епікура у п'ятій книзі збірки «Про природу речей»

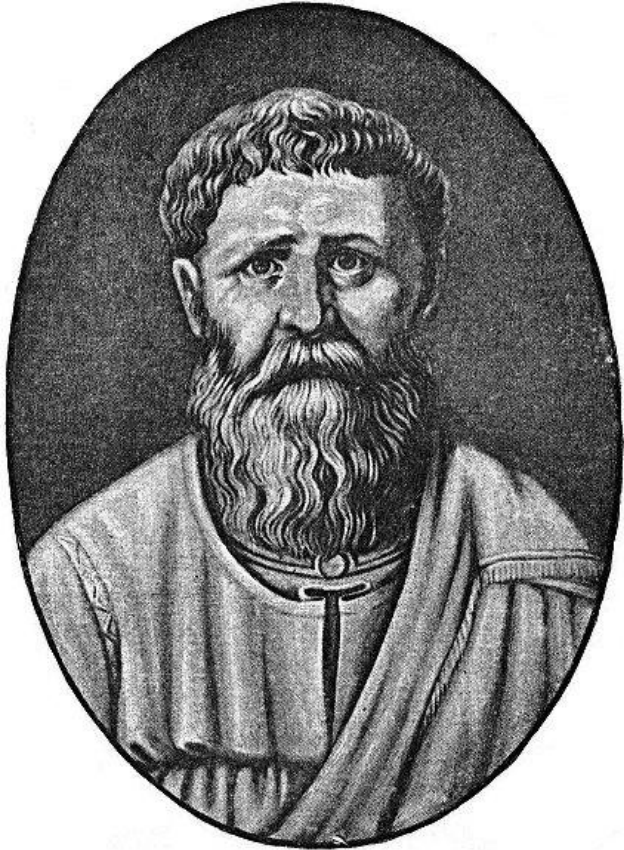

LUCRETIVS.

■ Вихідним для Лукреція було основне положення давньогрецького матеріалізму: «З нічого ніколи не виникає ніщо».

■ В основі речей лежать якісь дрібні матеріальні первинні елементи.

*Ми ті начатки йменуєм: матерія, чи
родотворні
Тільця речей; окрім того, насінням
речей дуже часто
Їх називаємо; врешті, ще й іншу
вживаємо назву:
Первісні тільця, від них-бо,
найперших, усе виникає. (I:53-56).*

Августин Аврелій

(354-430 рр. н. е.)

- Розгорнуто виклав на латинському мовному матеріалі розроблену стоїками **теорію звуконаслідувального походження мови.**
- Августин наводив латинські приклади на **схожість між звучанням слова і річчю**, як-от *tinnitus* — дзвін (міді), *hinnitus* — іржання (коня), *balatus* — мекання (вівці), *clangor* — звучання (сурми), *stridor* — скрип (ланцюга).

- Створив онтологічне вчення про Бога як абстрактне буття, виходив не з об'єкта, а від суб'єкта, від самодостатності людського мислення.
- Буття Бога, згідно з вченням Августина, можна вивести безпосередньо із самопізнання людини, а буття речей — ні.

Марк Теренцій Варрон

(116-27 рр. н. е.)

- **«De lingua latina («Про латинську мову»):**
на матеріалі відмінювання імен та дієслів, а також словотворення в латинській мові.
- **«Про подібність слів»:** прагнув примирити крайнощі поглядів аналогістів та аномалістів.
- **«Про походження латинської мови»:**
запевняє, що знає різні системи поділу слів на частини мови, але за найкращу вважає **«природну систему»** чотирьох частин мови за морфологічним принципом:
 - 1) слова, які мають відмінки (імена, займенники);
 - 2) слова, які мають часи (дієслова);
 - 3) слова, які не мають ні того, ні того (прислівник, прийменник, сполучник);
 - 4) слова, які мають і те й те (дієприкметник).

M. TERENTII VARRO

Квінт Реммій Палемон (І ст. до н. е.)

- Автор підручника нормативної граматики латинської мови.
- Поділ на вісім частин мови після нього увійшов у традицію римської граматики на всі наступні століття (з тією лише різницею, що в латинській граматиці замість грецького артикля вперше виділений був **вигук**).

КЛАСИФІКАЦІЯ ПАЛЕМОНА

- ім'я (nomen)
- дієслово (verbum)
- займенник (pronomen)
- дієприкметник (participium)

- прислівник (adverbium)
- прийменник (prepositio)
- сполучник (coniunctio)
- вигук (interiectio)

Елій Донат (IV ст. н. е.)

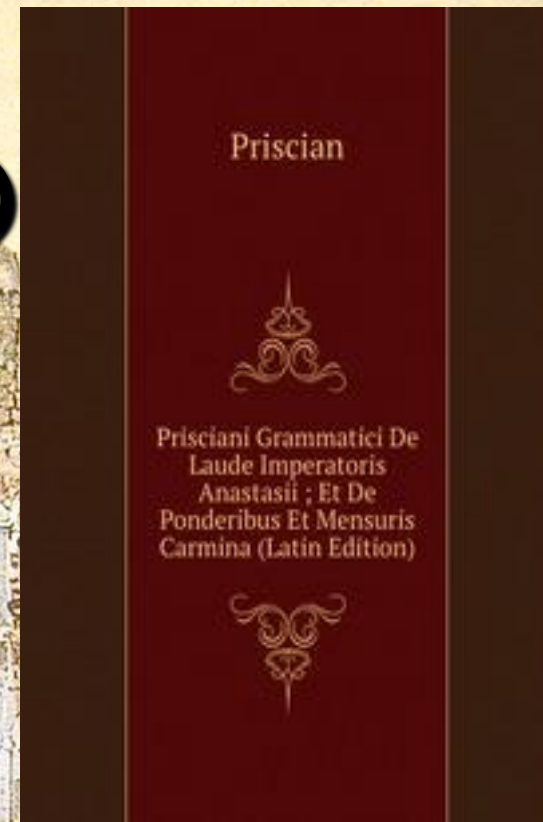
- Упорядник авторитетної граматики латинської мови **«Мистецтво граматики»** (була шкільним підручником).
- Це єдиний твір, який було видано у вигляді блокової книги (вирізано як гравюра на дереві, без використання рухомих літер).
- **Виокремлював 8 частин мови.**
- Був прихильником системи пунктуації, в якій використовувалися крапки, розміщені на різній висоті відносно рядка.
- Ця система зберігалася до VII століття, коли набула поширення вдосконалена система Ісидора Севільського.

Елій вчить хлопчика математиці
(Дрезден, Німеччина)

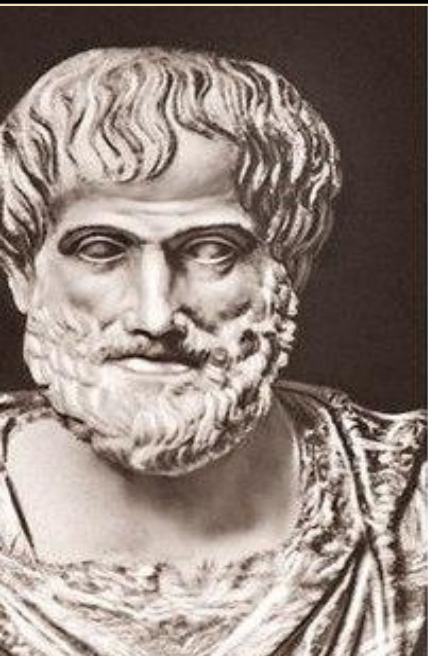
Прісціан

(бл. 500 р. н.е.)

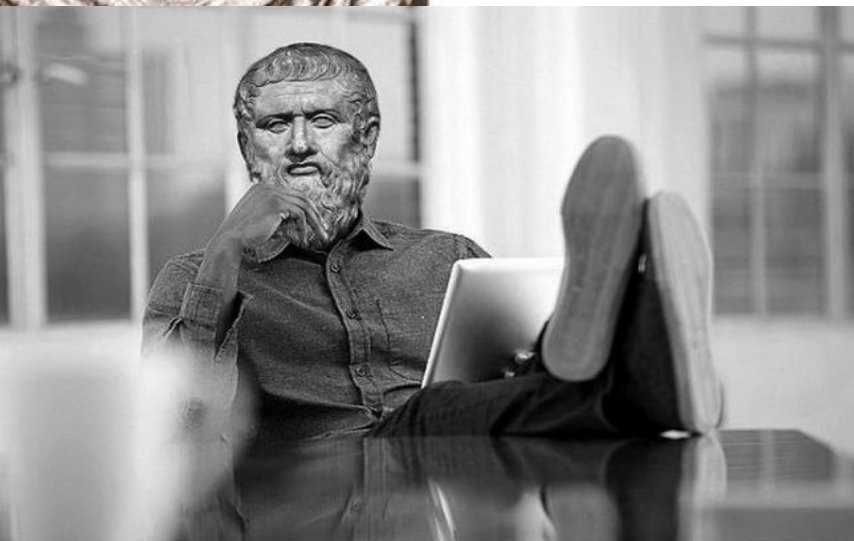
- «Вчення про граматичне мистецтво» («Граматичні настанови»).
- Один із визначних давньоримських граматистів та коментаторів часів занепаду Римської імперії.

Хвилинка гумору

Когда я придумал логику, то на радостях устроил пир и велел заколоть 40 баранов. С тех пор бараны логику не любят.

(с) Аристотель

ОФИСНЫЙ ПЛАТОН

ЕСТЬ СМЫСЛ ЖИЗНИ?

А ЕСЛИ НАЙДУ?

memegenerator.net

Дякую за увагу!!!